

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.37.01.37.013

Л. В. Воробйова

аспірант
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
Національної академії педагогічних наук України

ІСТОРИКО-СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ ХЕЛЕН ПАРКХЕРСТ

На початку XXI ст. у контексті реформ у сфері освіти багато педагогів, філософів і психологів звертаються до педагогічного досвіду початку минулого століття. Переслідування стратегічних цілей, пов'язаних із реформою освіти, вимагає від українських педагогів усвідомлення передумов для формування якісних методів викладання та навчання. Це дозволить нам збагатитися знаннями, які можуть використовуватися для впровадження інноваційних ідей у навчальний процес, особливо за умови реформування нової української школи. На сучасному етапі альтернативні навчальні заклади вже практикують упровадження освітніх методик, які виникли в різних напрямках реформаторської педагогіки.

Мета статті полягає в аналізі історичних і соціальних передумов формування педагогічних поглядів Хелен Паркхерст, які лягли в основу педагогічної моделі «план Дальтона».

За допомогою порівняльного аналізу, описових, історико-аналітичних методів було зазначено, що реформаторська педагогіка сприяла як збагаченню теоретичної бази, так і вдосконаленню методів навчання й виховання. Ідеї прагматизму, вільної освіти, експериментальної педагогіки стимулювали розвиток дидактики, вивчення не тільки процесів розуміння, особливостей внутрішніх процесів психічного й фізичного розвитку, уваги, розумового рівня дитини, а й вивчення механізмів творчості, спостереження й виявлення цього процесу. Досліджено, що Хелен Паркхерст поділяла реформаторські настрої й вищезгадані наукові концепції, які тоді були поширені серед прогресивної педагогічної спільноти Європи. Дружні стосунки з Марією Монтесорі та тривала творча співпраця призвели до створення ефективної педагогічної системи. Особисте знайомство з такими видатними педагогами-реформаторами, як Джон Дьюї, Вільям Кілпатрік (засновник методу проєктів), Берк, Уошберн, Бойд і Тайлер, надзвичайно вплинули на теоретичну й практичну основу педагогічних поглядів Паркхерст. Основне питання, яке піднімалося в наукових дискусіях освітян того періоду, полягало в співвідношенні викладання та навчання, а саме в розподілі ініціативи та відповідальності між учителем і тим, кого навчають.

Проаналізовано наукові концепції прагматизму та вільної освіти. Вплив цих ідей можна простежити в педагогічній моделі, створеній Хелен Паркхерст під назвою Дальтон-план. Педагогічна система Хелен Паркхерст накопичила поєднання оригінальних ідей з інноваційними технологіями, утіленими в педагогічному процесі.

Ключові слова: історичне та соціальне походження, реформаторська педагогіка, Паркхерст.

Постановка проблеми. У зв'язку з реформами у сфері освіти багато педагогів, філософів, психологів повертаються до педагогічного досвіду початку минулого століття. Переслідування стратегічних цілей, пов'язаних із реформуванням освіти, вимагає від українських педагогів бути обізнаними в передумовах формування якісних методів навчання та виховання.

В освітньому проєкті Нової української школи (НУШ) передбачається насамперед організація освітнього середовища, що сприятиме вільному розвитку творчої особистості дитини. Зміни передбачені в організації просторово-предметного оточення, у навчальних програмах і засобах навчання із широким використанням ІТ-технологій

і мультимедіа. НУШ також має новий зміст групової, командної та проєктної діяльності в педагогічному процесі [1].

На сучасному етапі реформування української освіти альтернативні навчальні заклади практикують упровадження освітніх методик (або поєднання їхніх окремих елементів), які виникли в різних напрямках реформаторської педагогіки. Слід зазначити, що вищевказані альтернативні навчальні заклади поки що не мають державної реєстрації, оскільки відсутній механізм їх оформлення. Таким чином, простежується підвищення інтересу вітчизняних педагогів, зокрема, до педагогічної моделі Дальтон-плану, засновницею якої є Хелен Паркхерст. Дальтон-план як педагогічна система визнаний ефективним у

багатьох країнах світу. Понад 100 років існування Дальтон-плану в різних країнах доводить той факт, що ця педагогічна модель результативна та може бути впроваджена у вітчизняний освітній зразок. В Україні Дальтон-план не мав прикладного значення до 2017 року. Перші спроби впровадження окремих елементів Дальтон-плану, а саме форми організації навчального процесу, відбулися на базі одного з альтернативних навчальних закладів м. Києва. Хоча в Україні й відбуваються реформи, але вони поки що не стосуються урізноманітнення форм організації навчального процесу, основною формою навчання залишається класно-урочна. Отже, вивчення історико-соціальних передумов формування педагогічних поглядів Хелен Паркхерст сприятиме осмисленню та творчому використанню її педагогічних надбань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

До історіографічних праць, що дають можливість проаналізувати ставлення українських, російських, американських і британських вчених до досліджуваної проблеми, належать історико-педагогічні роботи Е. Дьюї, М. Деркін, С. Гончаренка, І. Лікарчука, О. Сухомлинської, В. Хатфільд, М. Хольт, М. Ярмаченка, а також підручники з історії педагогіки А. Піскунова, М. Шабаєвої, М. Левківського. На рівні дисертаційних досліджень цю проблему вивчали Д. Лагер, О. Гусєва, О. Барило, М. Петрунко.

Слід зазначити, що багато вчених розглядають украї різноманітні педагогічні теорії в контексті реформаторської педагогіки. Тому в науковій літературі ми знаходимо різні визначення як самого поняття «реформаторська педагогіка», так і класифікацію педагогічних теорій, що входять до її складу. Ретельне вивчення науково-педагогічної літератури дозволило встановити, що реформаторська педагогіка має таке визначення:

– низка нових концепцій і цілих течій, провідною ознакою яких стала поглиблена увага до особистості дитини. Провідною метою реформаторської педагогіки вважається вивчення природи дитинства та шляхів формування особистості протягом усього періоду дитинства. Розглядається прагматична педагогіка Д. Дьюї, рух нового виховання, експериментальна педагогіка, теорія центрів інтересів, функціональна педагогіка, педагогіка особистості, вальдорфська педагогіка, а також педагогіка екзистенціалізму (М. Левківський) [2, с. 65];

– сукупність буржуазних педагогічних теорій, основна задача яких полягала, з одного боку, в організації освіти має згідно з інтересами буржуазії, а з іншого – у сприянні підготовки дітей правлячого класу до керівного положення в суспільстві та державі. Розглядається течія *нових шкіл*, педагогіка «громадянського виховання» й «трудової школи», педагогіка «дії», експериментальна педагогіка, а також прагматична педагогіка (М. Константинов) [3, с. 117].

– буржуазні теорії організації школи та дошкільного виховання, суб'єктивно-ідеалістичні за своєю філософською сутністю, завдяки яким відбулося вдосконалення педагогічної практики. Вони відіграли важливу роль у критиці застарілих методів і форм навчально-виховної роботи, хоча й мали низку важливих на той час підходів до вирішення проблем навчання. Розглянуто прагматичну педагогіку Д. Дьюї, теорію дошкільного виховання М. Монтесорі та педагогічні погляди П. Кергомар (М. Шабаєва) [4, с. 89].

Мета статті – проаналізувати історико-соціальні передумови формування педагогічних поглядів Хелен Паркхерст, які лягли в основу педагогічної моделі Дальтон-плану.

Виклад основного матеріалу. Як свідчить аналіз наукової літератури вітчизняних і зарубіжних учених, початок ХХ століття був ознаменований упровадженням потужних освітніх реформ у педагогіці. У кінці ХІХ століття виникає низка педагогічних теорій, котрі впливають на педагогів різних країн. Зумовлено це тим, що відбулася стрімка зміна в соціально-економічних і культурних умовах світового суспільства. На думку Х. Паркхерст, Ральф Вальдо Емерсон – перший серед американських мислителів, який усвідомив і визначив, що система американської освіти – хибна, оскільки ідеали, на яких вона базується, втратили своє значення.

США стали одним із осередків зародження педагогіки, яку характеризують як реформаторську. Більшість педагогів почали ставити під сумнів сутність освіти наприкінці ХІХ і на початку ХХ століття, яка полягала в тому, що освіта – це процес запам'ятовування та тренування, у якому вчитель, як наголошувала Х. Паркхерст, втратив можливість мислити об'єктивно, мав відстале від прогресу усвідомлення [5, с. 7]. Зумовлено це тим, що відбулася стрімка зміна в соціально-економічних і культурних умовах світового суспільства. На думку Х. Паркхерст, Ральф Вальдо Емерсон – перший серед американських мислителів, який усвідомив і визначив, що система американської освіти – хибна, оскільки ідеали, на яких вона базується, втратили своє значення. «Ми – студенти слів, – писав Р. Емерсон, – нас зачинають у школах і коледжах на десять або п'ятнадцять років, а коли ми нарешті виходимо, ми нічого не знаємо» [5].

Основна ідея, яка об'єднувала всіх педагогів-реформаторів, полягала в тому, щоб зробити школу місцем підготовки самостійних, ініціативних, ділових людей, які б уміли творчо використовувати набуті в школі знання в практичній діяльності. Серед найбільш відомих течій розглядаються рухи прихильників «вільного виховання», «трудової «школи дії», «соціальної педагогіки», «прагматичної педагогіки», «прогресивного виховання» (А. Піскунов) [6, с. 190].

Отже, визначимо концепції, які були розглянуті більшістю дослідників у контексті реформаторської педагогіки як найпопулярніші:

- прагматична педагогіка Джона Дьюї;
- педагогіка Марії Монтессорі;
- експериментальна педагогіка.

Як бачимо, в історії педагогічної думки прагматична педагогіка (*грец. pragma – діло, дія; філософія дії*), засновником якої виступає видатний американський філософ і освітянин Джон Дьюї (1859–1952 рр.), займає визначне місце серед розглянутих класифікацій педагогічних теорій реформаторської педагогіки. Побудована Дьюї прагматична педагогіка була заснована на баченні нового прогресивного шляху розвитку американської школи, у концепції якої лежить не лише трансляція знань, а й виявлення та розвиток творчих інтересів і можливостей кожного учня, стимулювання його самостійної продуктивної навчальної діяльності, що характеризується почуттям «внутрішнього задоволення» або «самозадоволення».

Прихильники прагматичної педагогіки усвідомлювали крайню необхідність перебудови школи. У традиційній системі навчання учню відводилася пасивна роль «спостерігача», головним завданням якого є односторонній процес – відтворення отриманої інформації. Підготовка учнів до життя більше не відповідає вимогам суспільства, яке вимагало від школи підготовлених членів суспільства зі сформованим менталітетом співучасників ринкової економіки, яка в той час стрімко розвивалась у США та Західній Європі. Можна припустити, що завдяки цьому фактору виникнення нових концепцій в освіті та науці сприяло утворенню якісно нової теоретичної бази розвитку шкільництва саме в Західній Європі та США.

Відомі положення Дж. Дьюї стосовно школи, яка повинна відповідати соціально-економічним потребам суспільства, лягли в основу концепції інтеграції. Інтегративно-педагогічні концепції, за В. Кукушиним, трактуємо як сукупність систематизованих поглядів, положень та ідей, які визначають напрямки та зміст інтегративно-педагогічної діяльності в тій чи іншій сфері, на тому чи іншому рівні реалізації навчально-виховних цілей і задач. Освітню концепцію Дж. Дьюї можна охарактеризувати внутрішнім інтегративним елементом, який виступає як результат реалізації інтегративно-педагогічної діяльності [7, с. 167–168].

Діяльність школи вважалася незадовільною, насамперед, через низку серйозних недоліків. Одним із вагомих недоліків вважали слабку зосередженість школи на формуванні та розвитку індивідуальності учня, урахуванні та розвитку його різнобічних здібностей, інтересів і творчого духу. Індивідуалізм, що полягає в основі не лише американського суспільства, а й освіти, прямо походить від перших поселенців, які були народжені в європейських країнах і, хоча й мали яскраві типи

особливості, були зорієнтовані на реалізацію власних особистих інтересів. Перевага методів і форм навчання, які практично не залишали можливості для творчої роботи вчителя, що могла б сприяти врахуванню, збереженню, розвитку й формуванню індивідуальності та творчої особистості учня в процесі навчання, поступово залишалась у минулому.

Оскільки США вважають одним з осередків реформаторської педагогіки, прогресивні настрої, ідеї щодо вдосконалення методів навчання та викладання знайшли багато прихильників у колах американських педагогів, серед яких була Хелен Паркхерст (1886–1973 рр.). Хелен Паркхерст народилася 3 січня в м. Дюранд, Вісконсін, США. Педагогічна кар'єра почалася з навчання в Державному педагогічному коледжі Вісконсину, яке завершилося в 1907 р. У дев'ятнадцятирічному віці Паркхерст почала вчительську кар'єру в місцевій школі. Із 1905 по 1913 рр. Паркхерст працювала вчителем у декількох початкових школах. Шкільна система того часу була спрямована на навчання дітей різного віку в одній класній кімнаті. Паркхерст була єдиним вчителем на клас, який складався із 40 учнів різного віку. За такої умови необхідність змін у системі навчання, а саме його індивідуалізації, стала для Хелен Паркхерст очевидною.

Х. Паркхерст поділяла реформаторські настрої прогресивної педагогічної європейської спільноти. На думку Х. Паркхерст, критика таких визначних педагогів, як Песталоцці, Фребель і Гербарт, змушувала педагогіку займати оборонну позицію, щоб захистити традиційні методи навчання (Паркхерст, 1922 р.).

Знайомство, творча співпраця та дружні стосунки з італійським педагогом М. Монтессорі, яскравою представницею реформаторської педагогіки, стали доленосними для педагогічної кар'єри Х. Паркхерст.

Обидва педагоги працювали над вирішенням щоденних проблем у практичному навчанні. Як один із яскравих представників реформаторської педагогіки, Монтессорі піддавала різкій критиці схоластичні методи викладання в школі. Недоліками традиційної школи Монтессорі вважала відсутність дитячої рухливості, ігнорування природних потреб дитини. Вона закликала до надання дітям свободи для «самовираження й самонавчання», стверджуючи, що ми «так само мало здатні створювати внутрішні якості людини, як і зовнішні форми тіла» [2, с. 70]. Поділяючи погляди Джона Дьюї стосовно індивідуалізованого навчання, тобто навчання за індивідуальними програмами, змістом, формами, засобами та темпами, яке сприяє підвищенню якості навчання, Хелен Паркхерст розробляє власну педагогічну модель, яка, на думку багатьох її прихильників, пропонує визначену відповідь на питання взаємозв'язку викладання та навчання, шлях найкращого узгодження цих двох ключових категорій,

які мають місце з початку людського суспільства [8]. У моделі Паркхерст «копір, який породжений у дитині старою негнучкою структурою до процесу навчання, трансформовано в мовчазну згоду, а потім – у зацікавленість і працьовитість, щойно йому дозволено виконувати навчальну програму по-своєму. Свобода та відповідальність разом здійснюють диво» [5, с. 29] (Х. Паркхерст).

В основі вищевказаної педагогічної моделі лежить індивідуальний підхід, який розглядається В. Володько як «педагогічний принцип, що враховує індивідуальні особливості учнів у навчанні й вихованні. У ньому враховуються індивідуальні особливості всіх учасників педагогічного процесу: учня – вчителя, студента – викладача, вихованця – вихователя» [8, с. 73].

Ставлення Х. Паркхерст до індивідуального підходу в навчанні можна простежити через її відношення до індивідуальної бесіди як однієї з найефективніших форм взаємодії в системі «учень – учитель».

Важливо й те, що, розробляючи свою педагогічну модель, Х. Паркхерст надає співробітництву і взаємодії (interaction) між учителем і учнем важливого значення. Є підстави вважати, що Х. Паркхерст повністю поділяла погляди Дж. Дьюї із цього приводу. Критикуючи традиційну освіту, Дж. Дьюї наголошував, що це є конкурентна справа, у якій «допомога одного учня іншому вважається шкільним злочином» [9]. Досвід, який вони отримували в класному середовищі, учив їх, як не взаємодіяти один з одним.

Разом із Х. Паркхерст Евеліна Дьюї вважала, що «життєво схожа» якість вищевказаної педагогічної моделі дозволить учням трансплантувати поведінку, яку засвоєно під час шкільного навчання без прямого втручання вчителя, у соціальний аспект життя [9, с. 84]. Очікування Паркхерст виявили вплив «центрованої на учні» прогресивної педагогіки, яка передбачала, що учні мають природні знання, які будуть керувати ними в процесі індивідуального навчання.

Діана Лагер, доктор філософії університету шт. Коннектикут, США, у своєму дисертаційному дослідженні, пов'язаному з розвитком педагогічних ідей Х. Паркхерст і Дальтон-планом, вважає, що саме дружні стосунки з М. Монтесорі, особисте знайомство з такими видатними педагогами-реформаторами, як Кілпатрік, засновник методу проєктів, Берк, Уошберн, Дьюї, Бойд і Тайлер, надзвичайно вплинули на теоретичну та практичну основу педагогічної моделі, створеної Х. Паркхерст, і, як наслідок, на успішність моделі в Англії, Японії та Голландії [11].

Основне питання, яке піднімалося в наукових дискусіях освітян того періоду, полягало в співвідношенні викладання та навчання, а саме в розподілі ініціативи та відповідальності між учителем і тим, кого навчають.

Відповідь, вочевидь, залежить від істотного відношення учня до навчання, його усвідомлення (яке може бути як свідомим, так і несвідомим) своїх власних потреб, а також сили волі їх задовольнити.

Висновки і пропозиції. Таким чином, розглянувши вищевказані наукові концепції, правомірно зробити висновок про те, що реформаторська педагогіка сприяла як збагаченню теоретичної бази, так і вдосконаленню виховних методів і методів навчання. Ідеї прагматизму, вільного виховання, експериментальна педагогіка стимулювали розвиток дидактики не лише дослідженням процесів розуміння, особливостей внутрішніх процесів психічного та фізичного розвитку, уваги, розумового рівня дитини, а й дослідження механізму творчості, спостереження та виявлення цього процесу.

Аналізуючи наукові концепції прагматизму та вільного виховання, ми можемо простежити вплив зазначених ідей таких видатних педагогів-реформаторів, як Джон Дьюї та Марія Монтесорі, у Дальтон-плані – педагогічній моделі Хелен Паркхерст. Педагогічна система Хелен Паркхерст акумулювала в собі поєднання оригінальних ідей з інноваційними технологіями, утіленими в педагогічний процес.

Список використаної літератури:

1. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи: Наказ Міністерства освіти і науки від 23.03.2018 р. № 283. URL: <https://imzo.gov.ua> <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 12.11.2018).
2. Левківський М. Історія педагогіки. Харків: «ОБС», 2002. 240 с.
3. Константинов Н. История педагогики. М.: «Просвещение», 1982. 447 с.
4. Шабаева М. История педагогики. М.: «Просвещение», 1981. 367 с.
5. Parkherst H. Education on the DP, chapter 1. Education on the Dalton plan. New York: E.P. Dutton and Company, 1922. 323 p.
6. Пискунов А. История педагогики. М.: ТЦ «Сфера», 1997. 304 с.
7. Кукушин В. Педагогические технологии. Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ»; Феникс, 2010. 333 с.
8. Володько В. Педагогічна система навчання: теорія, практика, перспективи. Київ: Пед. преса, 2000. 148 с.
9. Dewey J. The School and Society. 2-nd ed. Chicago: U of Chicago, 1915.
10. Helen Parkhurst and the Dalton plan: the life and work of an American educator (New York) by Lager, Diana, Ph. D., the University of Connecticut, 1983, 236 pages; aat 8317707.

Vorobiova L. Historical and social background for the formation of Helen Parkhurst's pedagogical views

Nowadays, in the context of the reforms in the field of education, many educators, philosophers and psychologists fall back on the pedagogical experience dated back to the beginning of the last century. Persecution of the strategic goals related to the educational reform requires the Ukrainian educators to be aware of the background for the formation of the qualitative teaching and learning methods. It allows us to enrich the knowledge that can be used to introduce innovative ideas into the learning process, especially in the context of reforming contemporary Ukrainian schooling system.

The purpose is to analyze the historical and social background for the formation of Helen Parkhurst's pedagogical views, which formed the basis of the pedagogical model "the Dalton Plan".

Using comparative analyses, descriptive, historical and analytical methods it was stated that the reformatory pedagogy has contributed both to enriching the theoretical base and the improvement of educational and teaching methods. The ideas of pragmatism, free education, experimental pedagogy stimulated the development of didactics, not only the study of the processes of understanding, the peculiarities of internal processes of mental and physical development, attention, the mental level of the child but also the study of the mechanism of creativity, observation and detection of this process. It is studied that H. Parkhurst shared the reformist sentiments and the above-mentioned scientific concepts among the progressive pedagogical community in Europe. The creative cooperation and friendly relations with Maria Montessori date back to the beginning of the 20th century. Personal acquaintance with such prominent pedagogues-reformers as John Dewey, William Heard Kilpatrick, founder of the Project method, Burke, Boyd, and Tyler, greatly influenced the theoretical and practical basis of the Parkhurst's pedagogical views.

The main issue raised in the scientific discussions of the educators of that period was the relation of teaching and learning, namely, in the distribution of initiative and responsibility between the teacher and those who are taught.

It is analyzed the scientific concepts of pragmatism and free education. The influence of these ideas can be traced in the pedagogical model originated by Helen Parkhurst called the Dalton plan. The pedagogical system of H. Parkhurst accumulated a combination of original ideas with innovative technologies embodied in the pedagogical process.

Key words: *historical and social background, reformatory pedagogy, Parkhurst.*